

Kazimierz Ostrowski

Wybrane metody pedagogizacji rodzin osób niepełnosprawnych

Nauczyciel i Szkoła 1 (51), 141-154

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kazimierz OSTROWSKI

Centrum Edukacji Nauczycieli TWP w Bydgoszczy,
Gimnazjum nr 32 w Bydgoszczy

Wybrane metody pedagogizacji rodzin osób niepełnosprawnych

Słowa kluczowe

Rodzina, uspołecznienie dziecka, lęk, niepokój, wsparcie, wsparcie profilaktyczno-wychowawcze, kompensacyjne, psychologiczno-pedagogiczne, terapeuta.

Streszczenie

Wybrane metody pedagogizacji rodzin osób niepełnosprawnych

Artykuł porusza problemy pedagogizacji rodziców dzieci niepełnosprawnych. Podkreśla istotę szkoły jako miejsca kontaktu międzypokoleniowego, dialogu oraz poszukiwania wspólnych rozwiązań zaradczych. Pedagogizacja rodziców może dotyczyć różnych spraw, między innymi: możliwości bieżącego rozwiązywania trudności, zwiększenia przestrzeni oddziaływań wychowawczych, omawiania indywidualnych zachowań, projektowania planu współpracy szkoły z domem rodzinnym itp. Autor omawia metody aktywizujące i problemowe w świetle doradztwa pedagogicznego dla rodziców. Proponuje również użyteczne metody retoryki jako działania wspierające oraz pogłębiające zainteresowania wspólną sprawą wychowania dzieci.

Słowa kluczowe

Family, socialization of children, fear, anxiety, support, preventive and educational support, compensation, psycho-pedagogical, the therapist.

Summary

Selected methods in the education for families of the disabled

This article takes up the matter of education for parents of disabled children. It emphasizes the importance of school as an arena for cross-generational contact, dialogue and searching for common remedial solutions. Parent education can refer to various aspects, such as: providing possibilities for ongoing problem-solving, increasing the sphere of educational influence, discussing individual behaviour, working on parent-school cooperation plans etc. The author discusses activation and problem-solving methods in regards to educational advice for parents. The author also proposes useful rhetorical methods as support actions to increase interest in the shared goal of educating children with disabilities.

Rodzina bywa przedmiotem zainteresowania rozmaitych nauk w ujęciu grupy społecznej bądź kategorii biokulturowej. „Ujęcie rodziny jako grupy wiąże się z postrzeganiem społeczeństwa jako systemu konkurencyjnych rodzin, w którym interesy indywidualne są w znacznym stopniu podporządkowane interesom grupowym. Współcześnie, w miarę postępującej na wszystkich poziomach or-

ganizacji społecznej indywidualizacji, ulega osłabieniu, a nawet zanikowi utożsamianie się jednostek ze zbiorowościami, w tym z rodziną. Jednostka postrzega siebie jako autonomiczną całość i jest tak postrzegana, czego konsekwencją jest między innymi nowe spojrzenie na rodzinę”¹. Natomiast na kategorię biokulturową składa się zarówno biologiczna reprodukcja osobników ludzkich, jak i społeczno-kulturowe tworzenie się określonych form rodzinnych.

Rodzina jest pierwszą (autonomiczną) grupą, z którą człowiek nawiązuje kontakt od urodzenia. We wczesnych okresach życia jest ona fundamentem kształtującym zachowania jednostki w sposób bezpośredni. Rodzice dla swoich dzieci stanowią osobliwy model zachowań moralnych i uczuciowych. Według wielu badaczy to właśnie sfera psychiczno-uczuciowa stanowi najistotniejszą rolę rodziny. W sferze psychiczno-uczuciowej rodzina permanentnie wpływa na psychikę dziecka. „To oddziaływanie – wspomagane naturalną potrzebą życzliwości i wynikające z rodzicielskiej opiekuńczej miłości – eliminuje oficjalność kontaktów, zakłada bezinteresowność i ofiarność, a przez to pozostawia głębokie ślady w psychice i charakterze dziecka. W trakcie tych oddziaływań nawiązują się i stale umacniają więzi emocjonalne łączące dziecko z rodziną i mające wpływ na kształtowanie się jego sfery psychiczno-uczuciowej. Zaspokojenie w tym czasie i wcześniejsze rozwinięcie potrzeb uczuciowych dziecka nie pozostaje bez związku z jego późniejszym procesem przystosowania społecznego”². Role rodziców to role żywicieli, wychowawców i opiekunów. Współcześnie role ojca i matki przyjmują charakter komplementarny bądź zamienny. „Role komplementarne związane są przede wszystkim z płcią i kształtowaniem się podstaw biologicznych i społecznych ról męskich i kobiecych. Od męskiej roli ojca oczekuje się dzielności, siły, zaradności, odpowiedzialności za podejmowane zadania, czuwania nad przestrzeganiem norm społecznych, stwarzania oparcia dla żony i całej grupy rodzinnej. Od kobiecej roli matki oczekuje się ekspresji uczuć, serdeczności, ciepła, wyrozumiałości i tworzenia atmosfery emocjonalnej w rodzinie, zrozumienia i zaspokajania potrzeb innych, wprowadzenia dziecka w krąg szerszej rodziny i tradycji”³. Dzielenie się władzą i zadaniami nad dziećmi tworzy zamiennie role rodzicielskie.

Wychowanie rodzinne w dużej części przyjmuje wymiar wychowania naturalnego. Oznacza to, że interakcje członków rodziny przebiegają w sposób samoistny i żywiołowy. „O naturalności wychowania rodzinnego decyduje także fakt, że dziecko nie może wybrać domu rodzinnego tak, jak wybiera się placówkę oświatową. Dziecko przychodzi bowiem na świat w określonej rodzinie i podlega jej wpływom od pierwszych dni swego życia. Niewątpliwie zatem rodzina pełni unikalną rolę w całokształcie procesów wychowawczych, jakim podlega każda jednostka”⁴. Przedmiotem szczególnego zainteresowania peda-

¹ B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2008, s. 377.

² F. Adamski, *Edukacja, rodzina, kultura. Studia z pedagogiki społecznej*, Kraków 1999, s. 71.

³ M. Ziemska, *Rodzina a osobowość*, Warszawa 1977, s. 83.

⁴ A. Twardowski, *Rodzina jako środowisko edukacyjno-kulturowe*. [W:] *Edukacja kulturalna. Szkoła i rodzina*, red. D. Jankowski, Kalisz 1993, s. 46.

gogów jest funkcja wychowawcza rodziny. Polega ona na stawianiu i realizacji zadań związanych z rozwojem fizycznym, poznawczym, emocjonalnym i wolicjonalnym dziecka. Jak uściśla A. Twardowski⁵, zadania te odnoszą się do wszystkich stadiów wychowania rodzinnego i dotyczą:

1. Zaspokajania podstawowych potrzeb dziecka (bezpieczeństwa, afiliacji, miłości) oraz kształtowania u niego nowych potrzeb (uznania, poznawania, twórczości, samorealizacji).

2. Przekazywania dziecku dorobku kulturowego społeczeństwa zarówno w sferze materialnej, jak i duchowej.

3. Przekazywania potomstwu wiedzy o świecie przyrodniczym i społecznym oraz uczenia go sposobów działania prowadzonych do ustalonych celów.

4. Przekazywania dziecku systemu wartości i norm uznawanych i stosowanych przez społeczeństwo, do którego należy rodzina.

5. Uspołeczniania dziecka – tzn. uczenia go uczestnictwa w życiu społecznym poprzez kształtowanie umiejętności: porozumiewania się, zachowania zgodnego z obowiązującymi normami i wzorami, odpowiedniego reagowania na zachowania innych ludzi, empatii i in.

6. Dostarczania dziecku modeli i wzorów zachowań w różnorodnych życia codziennego.

Współczesna praktyka pedagogiczna wskazuje, że coraz częściej mamy do czynienia z liberalizacją zachowań dzieci i młodzieży, wyrażającą się spontanicznością, zmiennym podejściem do życia oraz prawem do samostanowienia. Lecz prawo do samostanowienia może mieć również wymiar traumatyczny. Osoby niepełnosprawne, przykute do łóżka, bez perspektyw samodzielnego istnienia coraz częściej domagają się prawa eutanazji. Należy zauważyć, że współczesna rodzina staje się grupą coraz bardziej intymną. „Wzrasta wewnątrzrodzinna tolerancja i akceptacja wewnątrzrodzinnego (w tym szczególnie małżeńskiego) egalitaryzmu przy coraz większej wyrozumiałości dla ideologicznych różnic między pokoleniami. Instytucjonalny aspekt życia rodzinnego jest w znacznej mierze zredukowany. Większego znaczenia nabiera interakcja oraz ekspresja osobowości członków rodziny niż dostosowanie się do wymogów norm i ról rodzinnych”⁶.

Problemy rodziny, w których żyje osoba niepełnosprawna, mogą przybierać różny kształt i nasilenie. Uzależnione jest to między innymi od rodzaju niepełnosprawności oraz świadomości rodzinnej. Niepełnosprawność może dotyczyć: dysfunkcji narządu ruchu, dysfunkcji narządu wzroku, dysfunkcji narządu słuchu, upośledzenia umysłowego, choroby psychicznej, przewlekłej choroby somatycznej lub innych dysfunkcji i upośledzeń. Natomiast świadomość może wiązać się z systemem wartości, kulturą obyczajów, etyką oraz preferowanym stylem wychowawczym. „Świadomościowe modele dotyczące życia rodzinnego mogą być mniej lub bardziej zgodne, a nawet tożsame z obowiązującymi w danym środowisku społecznym wzorami (realnych zachowań). Istnieje hipot-

⁵ Tamże, s. 47.

⁶ Z. Tyszka, A. Wachowiak, *Podstawowe pojęcia i zagadnienia socjologii rodziny*, Poznań 1997, s. 68.

teza, że im szybszym przemianom podlegają jakieś środowisko, region czy społeczeństwo, tym większe bywają w nich rozbieżności między świadomościowymi modelami a wzorami (i odwrotnie)⁷.

Rodzice wychowujący dzieci niepełnosprawne podlegają często niekorzystnym stanom psychicznym, których przyczyna tkwi w permanentnym stresie. Emocje negatywne pojawiające się w sytuacjach kryzysowych to:

- lęk związany z ciągłym zagrożeniem życia i zdrowia dziecka,
- niepokój o jego rozwój i przyszłość,
- uczucie zagubienia i niepewności co do zasad postępowania,
- osamotnienie,
- jednostajność życia zdominowanego przez obowiązki i brak perspektyw,
- wrażenie napiętnowania,
- irracjonalne poczucie winy,
- poczucie krzywdy i straty,
- stan stałej mobilizacji związany z koniecznością nieustannej gotowości do radzenia sobie z nagłymi i nietypowymi sytuacjami,
- ogólne zmęczenie i wyczerpanie stałą, intensywną opieką⁸.

Ważną rzeczą w niesieniu pomocy i określaniu perspektywy integracyjnej rodzin dzieci niepełnosprawnych jest wsparcie społeczne zarówno ze strony specjalistów terapeutów, jak i nauczycieli wychowawców. M. Karwowska⁹ systematyzuje rodzaje wsparcia społecznego następująco:

a) wsparcie profilaktyczno-wychowawcze (ma na celu zwiększenie świadomości wychowawczej rodziców oraz zapobieganie niewłaściwym postawom i błędom wychowawczym);

b) wsparcie kompensacyjne (tego rodzaju wsparcia dotyczą rodzin, które znalazły się w sytuacji ubóstwa, ciężkiej choroby czy odchyień od norm społecznych narażających dzieci na zaburzenia zdrowia i rozwoju);

c) wsparcie psychologiczno-pedagogiczne (ma za zadanie pomóc rodzinie w sytuacjach kryzysu współżycia, zaburzenia relacji emocjonalnych, niezaradności w procesie wychowania rodzinnego itp.; wsparcia tego rodzaju udzielają rodzicom, a w niektórych przypadkach także dzieciom, psychologowie i pedagodzy zatrudnieni w poradnictwie, w szkołach i ośrodkach specjalnych);

d) wsparcie ratownicze (jest konieczne w sytuacjach nagłego nieszczęścia, kataklizmu, znacznego pogorszenia zdrowia, sprawności czy utraty dóbr materialnych; ma na celu złagodzenie skutków nagle doznanego nieszczęścia oraz udzielenie rodzinie doraźnej pomocy, by mogła odzyskać siły niezbędne do wyjścia z trudnej sytuacji);

⁷ Tamże, s. 60.

⁸ Por. A. Ostrowska, J. Sikorska, *Niepełnosprawni fizycznie*. [W:] *Osoby upośledzone fizycznie lub umysłowo*, red. K. Mrugańska, Warszawa 1996, s. 9.

⁹ Por. M. Karwowska, *Wspieranie rodziny dziecka niepełnosprawnego umysłowo (w kontekście społecznych zmian)*, Kraków 2003, s. 18-19.

e) wsparcie informacyjne (udzielanie rad, porad prawnych, medycznych, rehabilitacyjnych, które mogą się przyczynić do rozwiązania zaistniałego w rodzinie problemu);

f) wsparcie duchowe (ma na celu wzmocnienie i zdynamizowanie wiary w nowe możliwości wychodzenia z kryzysu; ten rodzaj wsparcia jest utożsamiany ze wsparciem psychiczno-rozwojowym).

Miejscem prowadzenia terapii i doradztwa rodziców dzieci niepełnosprawnych mogą być – w pierwszym przypadku – ośrodki specjalistyczne (terapeutyczne, psychologiczne), natomiast w drugim – placówki oświatowe. Ośrodki specjalistyczne z reguły prowadzą terapię systemów rodzinnych o różnych modelach i koncepcjach przełamывania impasu. „Decyzja rodziny o uczestniczeniu w terapii rodzinnej wiąże się zazwyczaj z poczuciem bezradności rodziców, utratą nadziei, iż potrafią oni znaleźć rozwiązanie dla sytuacji, w której się znaleźli, obniżonym poczuciem kompetencji jako rodziców. U członków rodzin, którzy rozpoczynają terapię, poczucie obciążenia, poziom przeżywanego stresu są zazwyczaj bardzo wysokie. Zarazem rodzina, która zwraca się o pomoc, oczekuje, że jej wcześniejsze wysiłki włożone w rozwiązanie sytuacji zostaną docenione”¹⁰. Przykładowo w modelu procesu uprawomocnienia człowieka terapeuci próbują pozycje defensywne rodziców przetransponować na wzmocnienie potencjału rozwojowego rodziny. Głównie chodzi tutaj o radzenie sobie z wymogami i procesami zmiany (np. nasilające się objawy niepełnosprawności dziecka).

Według wspomnianego modelu, kiedy stres narasta, grożąc rozpadem systemu rodzinnego, członkowie przyjmują zazwyczaj postawy defensywne, takie jak:

a) zjednywanie – członkowie rodziny, którzy zachowują się zjednująco (łagodząco), bo to jest ich styl radzenia sobie ze stresem, płacą cenę poświęcenia samych siebie, próbując zadowolić innych;

b) obwinianie – jednostka przyjmuje styl dominujący i szuka błędów u innych;

c) superracjonalizm – jednostki starają się funkcjonować jak doskonała maszyna; próbują zapanować nad sobą w stu procentach, wziąć pod kontrolę najbliższych, żyjąc według niewzruszonych reguł;

d) zachowania uciekające od sytuacji stresowej – postawa jednostki ujawnia się we wzorcach dystrykcyjnych mających na celu odwrócenie uwagi od problemu w złudnej nadziei, że to, co jest dolegliwe, może nie będzie takie straszne i zniknie¹¹.

Rolą terapeuty jest niwelowanie niekorzystnych postaw oraz przeprowadzanie członków rodziny przez proces zmiany. Natomiast w placówkach oświatowych, gdzie istnieją klasy integracyjne bądź w szkołach specjalnych, nauczyciele mogą prowadzić pedagogizację rodziców na zasadzie doradztwa i pomocy doraźnej. Porozumienie w dialogu edukacyjnym, w relacji nauczyciel-rodzice,

¹⁰ B. Józefik, *Terapia rodzin*. [W:] *Psychiatria dzieci i młodzieży*, red. J. Namysłowska, Warszawa 2004, s. 465.

¹¹ Por. G. Corey, *Teoria i praktyka poradnictwa i psychoterapii*, Poznań 2005, s. 533.

to przede wszystkim umiejętność zainteresowania rodziców tym, co dziecko może osiągnąć w efekcie wspólnej pracy szkoły i domu rodzinnego.

Na podstawie własnej empirii zawodowej w kontaktach z rodzicami, zwracam uwagę, że pożądanym rozwiązaniem w dialogu i poradnictwie pedagogicznym jest stosowanie metod, które z założenia posiadają charakter heurystyczny. Są to metody wymagające aktywności twórczej, atakowania problemu z wielu stron oraz rozwiązywania trudności praktycznej w relacji z postawionym zadaniem. Ważną zaletą tych metod jest łączenie działania z poznaniem. W pedagogice metody te uzyskały miano aktywizujących. Ich rodowód sięga starożytnej retoryki i erystyki, ale również czasów nam bliższych związanych z koncepcją Total Quality Management, czyli rozwiązań pobudzających w zarządzaniu zasobami ludzkimi. Według jednej z definicji metoda aktywizująca to „całokształt działań grupy i prowadzącego, służących uczeniu się przez doświadczenie”¹². Moim zdaniem asocjacyjny lub podający charakter pedagogizacji rodziców – oczywiście – sprzyja wypracowywaniu określonych sposobów zachowań pracy z dzieckiem niepełnosprawnym, lecz w mniejszym stopniu niż przemyślana strategia aktywizująca. Zwracam uwagę, że dopełnieniem metod aktywizujących mogą być tzw. retoryczne metody psychomanipulacji (Beck, Cialdini, Witkowski). Jednak ich stosowanie w pracy z rodzicami dzieci niepełnosprawnych musi mieć wysoki współczynnik wiarygodności etycznej.

Poniżej przedstawiam wybrany zestaw metod do pracy własnej nauczyciela (pedagogizacja rodziców).

Metoda aktualizacji

- Służy zjednywaniu ludzi; podtrzymuje kontakty interpersonalne; przypomina o podmiotowości rodzica i dziecka.
- Jej praktyczne zastosowanie polega na aktualizowaniu kontaktów z rodzicami, którzy czują się zagubieni lub opuszczeni. Np. nauczyciel często dzwoni do domu rodzica, porusza zagadnienia związane z wychowaniem dziecka, podtrzymuje na duchu rodzica, zaprasza do współorganizowania imprez klasowych, deklaruje swoją pomoc w sytuacjach trudnych lub traumatycznych itp. Również może to być aktualizowanie postępów edukacyjnych ucznia, to znaczy cykliczne przysyłanie specjalnych kart osiągnięć (postępów) dziecka, chwalenie nawet najdrobniejszych sukcesów, zapraszanie na zajęcia otwarte. Aktualizacja powoduje, że niektóre okoliczności lepiej zapadają w pamięć niż inne. Gdy pedagog stosuje zorientowaną na cel aktualizację, istnieje duże prawdopodobieństwo, że przypomnienie pewnych sytuacji wywoła określoną reakcję rodzica. Niniejsze rozwiązanie zaczerpnięte zostało z systematyki metod opisanych przez G. Beck¹³.

¹² B. Kubiczek, *Metody aktywizujące. Jak nauczyć uczniów uczenia się*, Opole 2006, s. 78.

¹³ Por. G. Beck, *Podręczniki manipulacji, zakazana retoryka*, Gliwice 2007, s. 35.

Metoda stanowienia obyczajów

- Stanowi propozycję zawarcia kontraktu między rodzicami a nauczycielem. W dyskusjach lub ćwiczeniach podczas spotkań i doradztwa obie strony aprobują pewien przyjęty schemat porozumiewania się. Na przykład mogą to być ustalenia pedagogiczne w formie sentencji filozoficznych, spostrzeżeń psychologicznych czy broszur wykonawczych. Przykładowo każdemu spotkaniu klasowemu z rodzicami towarzyszy poniższy zestaw myśli:

1. Czasami ludzie w niczym ze sobą się nie zgadzają, ponieważ walczą sami ze sobą.

2. Nie przekreśla się przyjaźni, gdy staje się niewygodna.

3. Nie ważne, ile razy upadniesz, ważne, ile razy wstaniesz.

4. Nie miej za złe ludziom, że mają to, czego ty nie masz.

5. Zachowaj cierpliwość i rozwagę wobec zmienności własnego losu.

6. Pamiętajcie, nie muszą być w stu procentach doskonały/a.

.....

.....

15. Nie muszą rezygnować dla innych ze swojej tożsamości.

Metoda ta sprowadza się do zdefiniowania ról i stosunków między rolami jednostek oraz dotyczy systematyki metod wychowania wg K. Konarzewskiego¹⁴.

Metoda analizy SWOT

- Metoda służy ocenie lub badaniu sytuacji problemowej i opracowaniu dla niej najkorzystniejszych rozwiązań. SWOT to pierwsze litery od słów (z języka angielskiego) mocne strony, słabe strony, szanse, zagrożenia.
- Taki sposób postępowania wykorzystuje wiedzę wszystkich zainteresowanych do poszukiwania optymalnych rozwiązań.
- Rodziców można podzielić na dwie lub cztery grupy, których zadaniem jest dostarczenie określonych rozwiązań, porad lub propozycji w świetle analizowanego zagadnienia.

Przykład

W jaki sposób mogę pozbyć się lęków o przyszłość mojego dziecka w związku z jego przewlekłą niepełnosprawnością

¹⁴ K. Konarzewski, *O wychowaniu w szkole*. [W:] *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, red. K. Kruszewski, Warszawa 1995, s. 270.

<p>Moje mocne strony jako rodzica</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>Moje słabe strony jako rodzica</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
<p>Szanse pozbycia się obaw</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>Zagrożenia przyszłości</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>

(systematyka narzędzi przekształceń TQM)

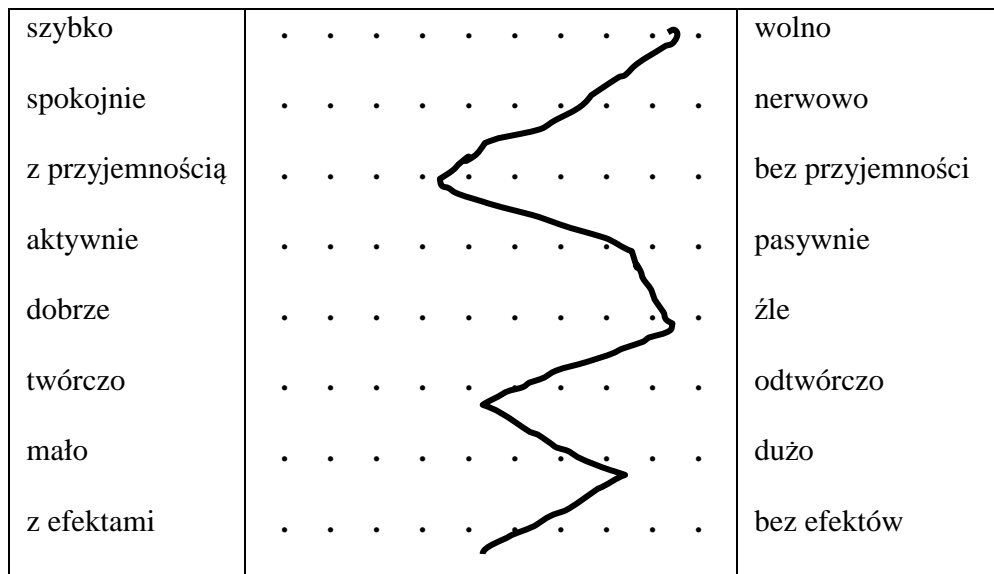
Metoda profilu biegunowego

- Metoda ta służy samoocenie postępowania rodzicielskiego i formułowaniu informacji zwrotnej o tym, co dzieje się w określonych sytuacjach domowych.
- Pedagog może przygotować zestaw wyrazów oraz skalę, na której przeciwległych biegunach znajdują się przeciwstawne określenia opisujące daną sytuację.

Przykład

W ostatnim tygodniu pomagałem mojemu synowi w nauce domowej. Zaznaczam na karcie graficznej określone wartości moich działań.

W tym tygodniu współdziałaliśmy w ramach edukacji domowej:

Za pomocą profilu biegunowego rodzice mogą wspólnie dokonywać refleksji, określać mocne i słabe strony wychowania oraz zaplanować zmiany, które są potrzebne w edukacji specjalnej. Niniejsze rozwiązanie zaczerpnięte zostało z systematyki metod aktywizujących¹⁵.

Metoda planowania zmiany

- Jest to metoda planowania, organizowania i oceniania własnych działań oraz współistnienia rodzinnego; może służyć budowaniu więzi międzyludzkich, podejmowaniu indywidualnych i grupowych decyzji, przyswajaniu technik negocyjnego rozwiązywania konfliktów i problemów społecznych.
- Łączy wspólne rozwiązywanie problemów z indywidualnym widzeniem spraw; uczy konstruktywnego podejścia do różnych sytuacji rodzinnych i pozarodzinnych¹⁶.

Przykład

Rodzice skarżą się, że w klasie integracyjnej istnieje konflikt pomiędzy chłopcami i dziewczynkami o podłożu wielokulturowości. Nauczyciel podczas drzwi otwartych ustala wspólną strategię działania. Zainteresowane osoby dostają karty planowanych zmian do wypełnienia. W dalszej części, w toku wymiany opinii i deklaracji, będą tworzone działania zaradcze.

M o j e z o b o w i ą z a n i e
Planuję w czasie od..... do przeprowadzić następujące działania, które pomogą w rozwiązaniu problemu klasowego:
▶ Te działania wykonam sam:
.....
.....
.....
▶ Te działania wykonam w zespole (z kim):
1.
2.
3.

¹⁵ Por. E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Kielce 2003, s. 180.

¹⁶ Por. E. Brudnik, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, cz. II, Kielce 2003, s. 77.

Metoda śnieżnej kuli

- Metoda służy skutecznemu porozumiewaniu się w różnych sytuacjach, prezentacji własnego punktu widzenia oraz efektywnemu współdziałaniu.
- Celem metody jest wypracowanie wspólnej listy problemowej, rozwijanie umiejętności argumentowania, tworzenie w krótkim czasie wielu pomysłów w obrębie poruszanego tematu.
- Jest to metoda z rodzaju oddziaływań aktywizujących¹⁷.

Przykład

Nauczyciel pragnie wspólnie z rodzicami uatrakcyjnić wycieczkę klasową. Dorośli zamierzają dostarczyć niezapomnianych przeżyć dzieciom niepełnosprawnym. Dlatego w trakcie spotkania klasowego nauczyciel pobudza wyobraźnię rodziców i wdraża ich do synergii pedagogicznej. Przebieg zajęć może przedstawiać się następująco:

1. Nauczyciel prosi rodziców, aby zastanowili się nad danym tematem lub pytaniem (Jak można uatrakcyjnić wycieczkę klasową?) i zapisali na białych kartkach pięć najważniejszych – ich zdaniem – pomysłów.

2. Po określonym czasie nauczyciel prosi rodziców, aby dobrali się w pary i wybrali spośród własnych dziesięciu pomysłów sześć wspólnych. Te z kolei zapisują na kartkach żółtych.

3. Następnie tworzone są czwórki, które muszą zdecydować się na sześć wspólnych propozycji. Ustalone propozycje zapisywane są na kartkach niebieskich.

4. W kolejnym etapie spotykają się ósemki i tworzą osiem propozycji. Zapisują je na dużych plakatach. Plakaty zostają wywieszzone w sali.

5. Po analizie pomysłów rodzice i nauczyciel tworzą plan wycieczki z dodatkowym atrakcjami.

Metoda wpływu emocjonalnego (Mistrz i sztubak)

- Metoda służy rozwojowi inteligencji emocjonalnej; inteligencja emocjonalna to ten wymiar inteligencji, który odpowiedzialny jest za umiejętność zarządzania samym sobą oraz naszymi związkami z innymi.
- Ćwiczenia emocji mogą pomóc rozwinąć samoświadomość i kontrolę, empatię, wyczucie społeczne, wpływ osobisty oraz kształtowanie pożądanego kierunku działań.

Przykład

Nauczyciel chce zwiększyć asertywność rodziców, którzy w pewnym sensie nie potrafią domagać się należnych praw dla swoich niepełnosprawnych dzieci.

¹⁷ Tamże, s. 104.

Celem ćwiczenia jest również zwiększenie wśród określonej grupy rodziców poczucia własnego znaczenia. Nauczyciel rozdaje rodzicom poniższe karty pracy:

M i s t r z	S z t u b a k

Nauczyciel zachęca do wykonania ćwiczenia i objaśnia:

- wspominając swoje uprzednie doświadczenia w kontaktach z ludźmi, którzy powinni wspierać rodziny osób niepełnosprawnych (lekarz, przedstawiciel kuratorium, służby socjalne, nauczyciele itp.), przypomnij sobie, w których sytuacjach czułeś się jak mistrz, a w których jak sztubak. Pomyśl o konkretnych działaniach danych osób, które pozytywnie lub negatywnie oddziaływały na twoje poczucie sensu;
- przykład działania mistrza: najpierw nauczyciel rozwiązał problem klasowy mojego syna i poinformował mnie o tym telefonicznie, dopiero później dowiedziałem się o tym od syna. Otrzymałam pomoc materialną ze szkoły oraz zapewnienie wsparcia pedagogicznego itp.;
- przykład działania sztubaka: dowiedziałam się od lekarza domowego, że gdyby jego syn tak często krzyczał i dotykał wszystkiego – jak mój – to nie wie, czy by z nim wytrzymał. Usłyszałam kilka przykrych komentarzy na temat mojego dziecka, podczas spaceru itp.

Rodzice wypełniają karty ćwiczeniowe, potem jest dyskusja oraz wzajemne doradztwo. Nauczyciel podsumowuje ćwiczenia, zadając następujące pytania: Co czułeś, gdy inni postępowali jak mistrzowie? Co czułeś, gdy inni postępowali jak sztubacy? W jaki sposób można zmienić obojętne postawy innych ludzi wobec mnie i mojego niepełnosprawnego dziecka? Pedagog wyjaśnia grupie, że aby osiągnąć wzajemne zrozumienie, ważne jest poczucie sensu i wartości. Niniejsze rozwiązanie zaczerpnięte zostało z systematyki ćwiczeń inteligencji emocjonalnej¹⁸.

Metoda wpływu emocjonalnego (Emocjonalne strefy)

- Metoda ta stwarza grupie możliwość zdobywania doświadczeń z obszaru uczuć.
- Dzięki tej metodzie (ćwiczeniu) można zbadać poszczególne uczucia, przezwyciężyć strach przed nimi oraz wspólnie z innymi zgłębić interpersonalne oddziaływanie określonych uczuć.

¹⁸ Por. A. Lynn, *Inteligencja emocjonalna. EQ w miejscu pracy, 50 ćwiczeń*, Warszawa 2005, s. 18.

Przykład

Nauczyciel wraz z grupą zainteresowanych rodziców rozwija emocjonalne kompetencje w sferze uczuć, które są szczególnie intensywne w obecnej sytuacji rodziców.

1. Wykorzystujemy cztery kąty pomieszczenia, aby urządzić tam rozmaite „strefy uczuć”. Możemy na przykład powiesić plakat, na którym jest zapisane każde z wybranych uczuć. Można wyodrębnić strefę złości, smutku, ciekawości, miłości.

2. Uczestnicy mogą przechodzić od jednej strefy do drugiej albo też mogą zostać w wybranym przez siebie kącie pomieszczenia. A przy tym obowiązuje w ćwiczeniu reguła, że każdy, kto przebywa w jakiejś specjalnej strefie, wyraża i akceptuje ten stan emocjonalny. Uczestnicy sami decydują, jak chcą wyrazić to uczucie oraz ile kontaktu i interakcji chcą włączyć.

3. Ocena:

- W jakich strefach uczuć przebywałem szczególnie długo?
- Co zmotywowało mnie do przejścia z jednej strefy uczuć do drugiej?
- Jakie uczucie ewentualnie lepiej poznałem?
- Czy przeżyłem coś zaskakującego?
- Czy mogę przenieść jakieś doświadczenie na moje życie codzienne?

Ćwiczenie stwarza atmosferę zabawy oraz uzewnętrznia problemy rodzinne. Niniejsze rozwiązanie przytoczone zostało za K. Vopel¹⁹.

Metoda pracy z tekstem kultury

- Metoda ta służy krytycznej dociekliwości jednostki oraz przekładu ustalonych wniosków na własne działania, np. wychowania rodzinnego.
- Wiąże się z analizą i dyskusją w obrębie: tekstów specjalistycznych, fragmentów źródeł pisanych lub elektronicznych, wybranych sentencji filozoficznych itp.

Przykład

Nauczyciel podaje rodzicom wybrane sentencje znanych filozofów oraz pobudza do dyskusji w świetle problemów wychowania rodzinnego. Przykładowo:

- Każdy człowiek ma zdolność poznawania samego siebie i rozumnego myślenia (Heraklit);
- Nigdy się nie zestarzeje serce, które kocha (Sokrates);
- Chcesz być szczęśliwym – pozwól, by inni byli z tobą szczęśliwi (Sokrates);
- Wielkim jest ten, kto ceni drugiego (św. Tomasz z Akwinu);
- Cierpienie na to jest, by ku pokrzepieniu się wzbijało (G. Berkeley);
- Znajdzie się więcej szczęścia, niż go mętne oczy widzą, jeżeli tylko rachuje się sumienie i nie zapomina o żadnej z owych pogodnych chwil,

¹⁹ Por. K. Vopel, *Kreatywne rozwiązywanie problemów*, Kielce 2003, s. 94.

w które obfituje każdy dzień, nawet w najsmutniejszym życiu ludzkim (F. Nietzsche).

Powyższe metody stanowią tylko skromny przykład rozwiązań pedagogizacyjnych dorosłych. Metody, które wymagają określonego poziomu zaangażowania rodziców w sprawy dziecka i szkoły, z pewnością ułatwią radzenie sobie z bieżącymi problemami wychowawczymi oraz uzewnętrzną wzajemny wpływ partnerów interakcji. Metody o charakterze aktywizującym w specyficzny, heurystyczny sposób komplementują pedagogicznie rodziców. Poprzez ćwiczenia tematyczne i wyzwalanie aktywności nauczyciel może dogłębniej określić drogi regulacji potencjalnych przeszkód. Pedagogizując rodziców, nauczyciele powinni nakłaniać ich do współpracy, której efektem będzie ocena rozwiązań możliwych problemów rodzinnych oraz wybór najlepszego. Podczas spotkań klasowych i doradztwa prowadzący powinien okazywać troskę i zainteresowanie, pobudzać do refleksyjowania problemów, wspierać merytorycznie oraz budzić nadzieję. Szczególnie istotne jest, by pedagog był uwrażliwiony na okazywanie rodzicom szacunku i unikanie zachowań, które rodzice mogliby odebrać jako deprecjonujące wcześniejsze próby rozwiązań. Stosując metody aktywizujące prowadzący w sposób bardziej naturalny stwarza warunki ku temu, aby potencjalne możliwości członków rodziny uległy rozwinięciu, aby przed podmiotami rodziny pojawiły się nowe możliwości wyboru. Aktywizowanie do działania, w ramach edukacji dorosłych, to podejście nastawione na zrozumienie procesu zmiany relacji rodzinnych oraz ujawniających się problemów.

Bibliografia

- Adamski F., *Edukacja, rodzina, kultura. Studia z pedagogiki społecznej*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 1999.
- Beck G., *Podręcznik manipulacji, zakazana retoryka*, Wydawnictwo Helion, Gliwice 2007.
- Brudnik E., Moszyńska A., Owczarska B., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Oficyna Wydawnicza Nauczycieli, Kielce 2003.
- Brudnik E., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, cz. II, Oficyna Wydawnicza Nauczycieli, Kielce 2003.
- Corey G., *Teoria i praktyka poradnictwa i psychoterapii*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2005.
- Józefik B., *Terapia rodzin*. [W:] *Psychiatria dzieci i młodzieży*, red. J. Namyśłowska, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2004.
- Karwowska M., *Wspieranie rodziny dziecka niepełnosprawnego umysłowo (w kontekście społecznych zmian)*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2003.
- Konarzewski K., *O wychowaniu w szkole*. [W:] *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, red. K. Kruszewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- Kubiczek B., *Metody aktywizujące. Jak nauczyć uczniów uczenia się*, Wydawnictwo Nowik, Opole 2006.

- Lynn A., *Inteligencja emocjonalna. EQ w miejscu pracy, 50 ćwiczeń*, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa 2005.
- Ostrowska A., Sikorska J., *Niepełnosprawni fizycznie. [W:] Osoby upośledzone fizycznie lub umysłowo*, red. K. Mrugalska, Centrum Rozwoju Służb Społecznych, Warszawa 1996.
- Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2008.
- Twardowski A., *Rodzina jako środowisko edukacyjno-kulturowe. [W:] Edukacja kulturalna. Szkoła i rodzina*, red. D. Jankowski, WOM, Kalisz 1993.
- Tyszka Z., Wachowiak A., *Podstawowe pojęcia i zagadnienia socjologii rodziny*, Wydawnictwo Akademii Rolniczej w Poznaniu, Poznań 1997.
- Vopel K., *Kreatywne rozwiązywanie problemów*, Jedność, Kielce 2003.
- Ziemska M., *Rodzina a osobowość*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1977.